

مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی
(مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی)

نیر ستواره کتابهای فارسی

جلد دوازدهم
منظومه یا بخش سوم

نکاشته

احمد منزوی

به کوشش

صادق سجادی

تهران، ۱۳۹۴

منزوی، احمد، ۱۳۰۲-۱۳۹۴، گردآورنده

فهرستواره کتابهای فارسی/مؤلف احمد منزوی؛ به کوشش سیدصادق سجادی - تهران: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی)، کتابخانه، ۱۳۸۶--
جلد - (مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی).

ص.ع. به انگلیسی: Fehrestvāra-ye ketābhā-ye Farsi An Annotated
Bibliography of Persian works including Manuscript's Descriptions.

ج ۱۲: منظومه‌ها - بخش سوم

* فهرس

۱. کتابهای چاپی فارسی - کتابشناسی. ۲. نسخه‌های خطی فارسی - کتابشناسی. الف. سجادی، صادق، ۳۳۳ - ، ویراستار، ب. کتابخانه مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی. ج. عنوان. کتابخانه ی ایران ۱۱/۲ فا ۳۳۷۰/م۸ Z محل نگهداری

مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی
مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی

نام کتاب: فهرستواره کتابهای فارسی (جلد دوازدهم).

مؤلف: احمد منزوی

به کوشش: سیدصادق سجادی

ناشر: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی)

حروف نگار: سهیلا خطیبی، مریم احمدپور

چاپ: شادرنک، صحافی: معین، لیتوگرافی: ترابزاده

چاپ اول: تهران ۱۳۹۴

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۲۶-۶۲-۷

دوره: ۹۷۸-۹۶۴-۷۰۲۵-۱۵-۷

نشانی: تهران، نیاوران، کاشانک، صندوق پستی ۱۹۵۷۵/۱۹۷

تلفن: ۲۲۲۹۷۶۲۶ دورنگار: ۲۲۲۹۷۶۶۳

پست الکترونیک: centre@cgie.org.ir

www.cgie.org.ir

راهنمای ۱۲ جلد چاپ شده فهرستواره

جلد یکم

- ۶۱ بخش یکم: سفرنامه
۱۵۹ بخش دوم: جغرافیا
۲۶۵ بخش سوم: داستان‌ها
۵۰۳ بخش چهارم: تاریخ - کلیات
۵۵۹ بخش پنجم: تاریخ جهان
۶۷۳ فهرست نام نگارندگان
۷۹۴ فهرست نام کتابها

جلد دوم

- ۸۰۳ بخش ششم: تاریخ ایران
۱۱۰۹ بخش هفتم: تاریخ شبه قاره
۱۳۷۷ نام نگارندگان
۱۴۵۳ نام کتابها

جلد سوم

- ۱۵۲۷ بخش هشتم: تاریخ پیامبران و امامان
۱۸۳۷ بخش نهم: زندگی‌نامه سرایندگان
۱۹۷۱ بخش دهم: زندگی‌نامه پیران و بزرگان

- ۲۳۳۹ نام نگارندگان
- ۲۴۷۷ نام کتابها

جلد چهارم

- ۲۵۹۱ بخش یازدهم: ریاضی - دفترداری
- ۲۷۵۹ بخش دوازدهم: ستاره‌شناسی - اختربینی
- ۳۱۲۹ نام نگارندگان
- ۳۱۹۰ نام کتابها

جلد پنجم

- ۷ پیشگفتار مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی
- ۹ پیشگفتار انجمن آثار و مفاصل فرهنگی
- ۱۱ پیشگفتار نگارنده
- ۳۲۵۵ بخش سیزدهم: پزشکی، داروسازی
- ۳۷۷۱ بخش چهاردهم: علوم طبیعی (جغرافیا، گیاه‌شناسی، جان‌شناسی)
- ۳۹۳۵ بخش پانزدهم: کیمیا
- ۳۹۹۳ نام نگارندگان
- ۴۰۸۹ نام کتابها

جلد ششم

- ۷ پیشگفتار مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی
- ۱۰-۹ یادداشت نگارنده
- ۱۱ اختصارات از منابع
- ۵۳ بخش شانزدهم: فلسفه - حکمت
- ۲۶۱ بخش هفدهم: فلسفه عملی
- ۷۰۵ نام نگارندگان
- ۸۲۵ نام کتابها

جلد هفتم

- ۶ فهرست مندرجات
- ۹ پیشگفتار مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی

- ۱۱ یادداشت نگارنده
 ۸۱۸-۱۳ بخش هجدهم: عرفان (۱)

جلد هشتم

- ۵ فهرست مندرجات
 ۸ پیشگفتار مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی
 ۱۰ یادداشت استاد احمد منزوی
 ۱۱ اختصارات از منابع
 ۸۱۹ بخش هجدهم: عرفان (۲)
 ۱۱-۵ نام نگارندگان
 ۱۲۹۹ نام کتابها

جلد نهم

- ۳ فهرست مندرجات
 ۷ پیشگفتار مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی
 ۹ یادداشت نگارنده
 ۱۱ اختصارات از منابع
 ۶۱ بخش نوزدهم: کلام و عقاید
 ۶۲۱ نام نگارندگان
 ۶۸۳ نام کتابها

جلد دهم

- ۵ فهرست مندرجات
 ۹ پیشگفتار مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی
 ۱۱ یادداشت نگارنده
 ۱۳ اختصارات از منابع
 ۸۱ بخش بیستم: منظومه‌ها - بخش اول
 ۸۶۱ نام سراینده‌گان

جلد یازدهم

- ۷..... فهرست مندرجات
- ۱۱..... پیشگفتار مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی
- ۱۳..... یادداشت نگارنده
- ۱۵..... اختصارات از منابع
- ۹۳۱..... بخش بیست و یکم: منظومه‌ها - بخش دوم
- ۱۵۷۱..... نام سراینده‌گان
- ۱۶۳۹..... نام کتابها

جلد دوازدهم

- ۷..... فهرست مندرجات
- ۱۱..... پیشگفتار مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی
- ۱۳..... یادداشت نگارنده
- ۱۵..... اختصارات از منابع
- ۱۶۶۷..... بخش بیست و دوم: منظومه‌ها - بخش سوم
- ۲۲۰۳..... نام سراینده‌گان
- ۲۲۶۷..... نام کتابها

پیشگفتار مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی

یکی از طرحهایی که مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی از ابتدای کار، در زمره برنامه‌های خود در نظر داشت، تدوین فهرستی تالیفی و چاپی در زمینه‌های کتابهای سراسر جهان اسلام، از آغاز دعوت اسلامی تا پایان قرن ۱۳ق، بود. اجرای این طرح سالها پیش آغاز شد و هزاران برگه نیز فراهم آمد تا اینکه در زمستان ۱۳۶۹خ، استاد احمد منزوی صاحب نام این مجموعه آثار مکتوب فارسی، شامل کتابها، رساله‌ها و نامه‌ها - از کهن‌ترین آثار تا جدیدترین - پ سنگ - را به این مرکز ارائه کردند تا برحسب موضوع و هر موضوعی به ترتیب الفبایی نام اثر تمجیم شود.

این کار را ایشان از ۱۳۶۱خ، در پاکستان در «مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان» آغاز کرده بودند، ولی ادامه کار را در پاکستان و هند چندان ممکن نمی‌دیدند. از این رو، چون می‌خواستند از امکانات مالی و فنی و علمی مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی بهره‌گیری کنند اجرای طرح خود را به این مرکز پیشنهاد کردند. این مرکز پس از بررسیهای لازم چون طرح ایشان را با برنامه تدوین فهرست مذکور، همسو یافت، آن را به عنوان بخشی از کل طرح پذیرفت.

برگه‌هایی که در اسلام‌آباد پاکستان فراهم شده بود، به تهران منتقل گردید و با اختیار ایشان قرار گرفت تا به همراهی گروهی از پژوهشگران جوان این مرکز - که نام برخی از آنان در پیشگفتار استاد بر مجلد یکم و این مجلد فهرستواره آمده است - طرح خود را دنبال کنند.

استاد منزوی از پایان زمستان ۱۳۶۹خ، در این مرکز به کار خود پرداخته و مجلدهایی از آن به شرح زیر تألیف و به چاپ رسانده است:

جلد یکم، شامل بخشهای سفرنامه، جغرافیا، داستانها، تاریخ جهان. سال ۱۳۷۴خ.

جلد دوم، دربرگیرنده بخشهای تاریخ ایران، تاریخ شبه قاره هند. سال ۱۳۷۵خ.

جلد سوم، بخشهای تاریخ پیامبران و امامان، زندگینامه سرایندگان، زندگینامه پیران و بزرگان

سال ۱۳۷۶خ

جلد چهارم، دربرگیرنده بخشهای ریاضی، دفترداری، ستاره‌شناسی و اختربینی. سال ۱۳۷۸ خ.
 جلد پنجم، دربرگیرنده بخشهای دانشهای تجربی از طبیعی، پزشکی، داروسازی و کیمیا. ۱۳۷۹ خ.
 (این جلدها، در سلسله انتشارات انجمن آثار و مفاخر فرهنگی انتشار یافته است).
 جلد ششم، دربرگیرنده بخش‌های دانشهای فلسفه - حکمت و فلسفه عملی، ۱۳۸۱ خ (از این مجلد
 بعد، به وسیله کتابخانه مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی منتشر شد).
 جلد هفتم و هشتم، دربرگیرنده بخش عرفان، ۱۳۸۲ خ.
 جلد نهم دربرگیرنده بخش کلام و عقاید، ۱۳۸۳ خ.
 جلد دهم، دربرگیرنده بخش اول منظومه‌ها.
 جلد یازدهم، دربرگیرنده بخش دوم منظومه‌ها.
 جلد دوازدهم، دربرگیرنده بخش سوم منظومه‌ها.
 فهرستواره کتابهای فارسی که دربرگیرنده بیش از ۸۵۰ هزار برگه از همه موضوعها - مستخرج از
 ۵۲۰ عنوان کتاب در ۱۰۷۰ - مجلد فهرست و کتابنامه فراهم آمده است - پیش‌بینی می‌شود دست کم در
 ۲۵ مجلد منتشر شود.
 مایه خرسندی است که مجلد دوازدهم فهرستواره کتابهای فارسی از میراث علمی روانشاد استاد
 احمد منزوی با کوشش و ویرایش آقای دکتر یزدان‌صاوی و با همت همکاران صدیق ایشان: فاطمه
 داودآبادی، محسن سلیمانی و با حروف‌نگاری سهیلا - عیسی، مریم احمدپور و صفحه‌آرایی بهاره بادافراس
 انتشار می‌یابد.

کاتام موسوی بجنوردی
 رئیس هیئت مدیره انجمن آثار و مفاخر فرهنگی

مقدمه

نزدیک نیم قرن از آن زمان می‌گذرد که زنده یاد استاد احمد منزوی پای در راه نهاد تا «آرزوی بزرگ خود را در گردآوری فهرست نسخه‌های خطی فارسی» جامه عمل بپوشاند. گرچه نیک می‌دانست که «تهیه نسخه‌های خطی فارسی از عهدۀ یک تن خارج» است، اما از پای ننشست، زیرا در نظر او «حسرت نام برای شناختن و شناساندن یک ملت کهن سال دست‌یابی به آثار اوست» و «فرهنگ ما اکنون نیازمند بنیاد فمرستی است»، حتی اگر ناقص و «نیمه‌تمام» باشد، باز هم «می‌تواند پایه‌ای برای کار دیگران را بگیرد که کامل‌تر آن را بسازند». این توفیق باز هم نصیب خود او شد، چه وقتی فهرست نسخه‌های خطی فارسی در مجلد ششم متوقف ماند، استاد رحل اقامت در شبه قاره هند افکند و تهیه و تألیف اثر گرانمایه در فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان هم بخش چشمگیری از آن «آرزوی بزرگ» را راهم کرد. وقتی پس از سال‌ها مهاجرت به وطن مألوف بازگشت، همچنان در اندیشه «آرزوی بزرگ» بود و چون به راهنمایی شماری از نزدیک‌ترین دوستان دانشمند خود، مرکز دائرة المعارف الفارابی اسلامی را از هر لحاظ مناسب و رئیس محترم مرکز را با خود هم داستان و مشتاق یافت، به واسطه این مرکز کتابخانه مرکز اقامت کرد، با همکاران و دستیاران بزرگواری که هریک به سهم خود نسخه‌ها را تاب آوردند و کوشیدند استاد منزوی، آن «آرزوی بزرگ» را در قالب مجلدات فهرستواره کتاب‌های فارسی، یکی پس از دیگری در کنار دیگر مراجع و مآخذ مهم زبان فارسی و فرهنگ ایرانی ببیند و خاطر بدان خرم کند. کوشش او برای تهیه و تدارک و تألیف فهرستواره به واقع شبانه‌روزی بود و نیک می‌دانست که «دور فلک» را درنگ نیست؛ گویی خدنگ خاموشی را پیوسته می‌دید که شتابان رو به سوی او دارد، تا آنکه از ماه‌های نخست سال ۱۳۸۹ اندک‌اندک بیماری و ناتوانی بر او چنگ انداخت و ناچار کتاب و قلم از دست افکند و خانه‌نشین شد، با این همه دمی از اندیشه «فهرستواره» آسوده نبود و می‌خواست کار به همان شیوه پیش رود. مایه کمال خرسندی است که ریاست مرکز با نظر استاد موافق بود و بدین ترتیب شورایی با ریاست عالیۀ جناب آقای بجنوردی

تشکیل شد تا بر کار ادامه تألیف و تدارک و انتشار منظم فهرستواره نظارت کند. از آنجا که نگارنده این سطور پیوسته از لطف و حسن ظن استاد منزوی برخوردار می‌بود و با موافقت و تأیید محبت‌آمیز ریاست عالی و اعضای محترم شورا، ادامه کار فهرستواره به این بنده سپرده شد. وقتی استاد منزوی قلم از دست نهاد، تألیف یکی دو جلد از فهرستواره پیش رفته بود و کار تنها به بازبینی و تهیه فهراس لازم و نظارت بر مراحل انتشار نیاز داشت. جلد یازدهم فهرستواره مشتمل بر منظومه‌ها در اواخر سال ۱۳۹۰ منتشر شد و به نظر فضلی گرامی رسید و اکنون مایه خوشحالی است که جلد دوازدهم مشتمل بر ادامه منظومه‌ها تألیف استاد منزوی، با کوشش و ویرایش و ملاحظه استاد ارجمند جناب آقای دکتر سیدصادق سجادی منتشر می‌شود. سپاسگزاری از ایشان برای ویرایش و مرجعه و نظارت بر این جلد از فهرستواره، وظیفه‌ای است که به خرسندی تمام ادا می‌کنیم. بدین ترتیب با انتشار این جلد، واپسین اثر استاد منزوی به نظر دل‌بستگان زبان فارسی می‌رسد و نام شریف استاد به‌خوبی بنیانگذار «فهرستواره کتاب‌های فارسی» از این پس بر تارک مجلدات بعدی خواهد درخشد.

از ریاست محترم مرکز، جناب آقای دکتر خنوری بی‌اندازه سپاسگزارم که در هر شرایطی بر اهمیت کار فهرستواره و ادامه آن تأکید دارند. سپاسگزاری و قدردانی از جناب آقای مجیدی، ریاست کتابخانه، برای بیست و اندی سال یاری راهی با استاد منزوی و همکاران ایشان و فهرستواره، از آن دست مطالب نیست که به قلم بیان درآمد و یقین دارم که شادمانی حاصل از ادامه و انتشار مجلدات فهرستواره را همچون پاسی بی‌بدا تلقی می‌کنند. همچنین باید از جناب آقای آل‌داوود و جناب آقای دکتر سجادی سپاسگزار باشم که در دو بزرگوار از دیرباز بر این بنده سمت استادی داشته و دارند و از بذل لطف و راهنمایی و فضل خود در ادامه راه نیز دریغ نخواهند فرمود.

ادامه کار فهرستواره بدون یاری و همراهی یاران و همکاران دلسوز سال‌هاست که منزوی ممکن نبوده است؛ نخست سرکار خانم فاطمه داوودآبادی که تهیه و تدارک فهراس را هر یک عهده داشته‌اند و جناب آقای محسن سلیمانی، که به کار تهیه برگه‌ها از فهرست‌های نسخه‌های خطی می‌پرداخته‌اند. سرکار خانم بهاره بادق‌راس نیز در انتشارات مرکز، با دلسوزی و شوق بسیار، بر مراحل چندگانه تصحیح نظارت کرده‌اند. مراتب سپاس و قدردانی از این بزرگواران را بر عهده خویش می‌شناسم و سخن را با یاد و خاطره مصطفای نادره کار روزگار، استاد احمد منزوی به پایان می‌برم.

علی بهرامیان

بهمن‌ماه ۱۳۹۴